

A muravidéki magyarság közösségi és művelődési élete*

Egy anyanemzetétől elszakított közösség számára az önszerveződés legtermészetesebb formája a helyi, öntevékeny művészeti csoportokba tömörülés. A szervezeti keretet erre a már működő gazdakörök, ipartestületek, dalárdák, önkéntes tűzoltó-egyletek adták.

1944–1945 után a szomszédos államok többségében a megtorlás, bosszú, jogfosztás évei következtek az ismét idegen uralom alá került magyarság számára. Semmilyen magyar szervezet nem működhetett. A kommunista hatalomátvétellel, illetve Jugoszláviában a Moszkvától való szakítás után szükségessé vált a magyarok megnyerése is. Az 1948–1949-ben alakult közművelődési szövetségek (Csemadok, Horvátországi Magyarok Oktatási-Közművelődési Szövetsége) a hatalom érdekeit szolgálták (agitálni kellett a mezőgazdasági szövetkezetek mellett, a választások előtt), de akarva-akaratlan érdekvédelmi feladatokat is elláttak, mint a kisebbség egyetlen legális szervezete.

1950. júniusában a HMSz mintájára Lendván is megalakulhatott a *Magyar Közművelődési Bizottság*. Feladatául tűzték ki „... a haladó szellemű kultúr munka támogatása, fejlesztése és vezetése” mellett a forradalmi vívmányok és a jugoszláv népek közötti barátság ápolását, a „testvériség-egység” jegyében. Kapcsolatot teremthetett az ország más köztársaságaiban, elsősorban a Vajdaságban élő magyarok hasonló szervezeteivel. 1952-ben a lendvai járással együtt megszűnt ez a nemzetiségi, közművelődési bizottság is! a magyar-lakta határmenti sávot a szlovén többségű és jellegű Muraszombathoz (Murska Sobota) csatolták.

Több mint 30 évig, a 80-as évek elejéig a *nemzetiségi bizottságok* foglalkoztak a művelődési tevékenységgel is. Eredetileg népfront-keretben, a Szocialista Szövetségen belül, később a közigazgatásban, a járási, majd községi képviselő testületekben működtek.²

* A 2000. június 3-i szentgotthárdi konferencián elhangzott előadás szövege megjelent a *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás* c. magyar, szlovén és német nyelvű tanulmánykötetben. Szerk. Ruda Gábor Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár–Graz, 2002. 168–171. o.

Az 1974-es alkotmány nagyobb önállóságot, inkább mozgásteret biztosított a köztársaságoknak és a tartományoknak. Míg Macedóniában és a Vajdaságban szigorúan tiltották az ún. vertikális szerveződések nemzeti-nemzetiségi alapon, addig Szlovéniában létrejöttek a *Magyar (és Olasz) Nemzetiségi Művelődési és Oktatásügyi Önigazgatási Érdekközösségek*. A lendvai és a muraszombati (az utóbbi már kívül esik a törvényben rögzített vegyes lakosságú területen) „községben”-ben³ működők munkáját egy koordinációs bizottság hangolta össze.

A jugoszláv hatalmi struktúrában, a Kardelj által kidolgozott önigazgatási rendszerben háromszintű képviseleti rendszer épült ki:

- az állampolgárok által választott (területi elv),
- önigazgatási érdekközösségek, társult munkaszervezetek, vállalatok,
- társadalmi-politikai szervezetek, köztük a nagy befolyással rendelkező Szocialista Szövetség,

– Szlovéniában negyediként a nemzetiségi bizottságok, a községi képviselőtestületek fő tanácsadó és munkatestületei a nemzetiséget érintő kérdésekben. Ezek a kulturális és nevelési-oktatási érdekközösségekkel együtt döntöttek a nemzetiségeket érintő ügyekben. A nemzetiségi önigazgatási érdekközösségek – hangsúlyozom, csak Szlovéniában! – a képviselőtestületek negyedik gyűléseként/bizottságaként hatalmi funkciót gyakoroltak, elvben vétőjoggal rendelkeztek. A szlovén kormány, majd képviselőház mellett is működött nemzetiségi bizottság, 4 szlovén, 4 magyar és 4 olasz taggal.⁴

Az 1974-es szlovén alkotmány 250. szakasza pontosan meghatározta, hogy a nevelés-oktatás-művelődés, kétnyelvű ügykezelés, tájékoztatás és az anyanyelvi kapcsolattartás ügyeiben a nemzetiségi érdekközösségeknek egyenrangú döntési joga volt.⁵

Az 1991-ben függetlenné vált Szlovéniában a magyar kisebbség központi szervezete a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önigazgatási Közösség. Szakbizottságaiban⁶ a magyarság életében felmerülő összes probléma megoldására törekszik. Tevékenysége továbbra is elsősorban az oktatásra és művelődésre irányul: társalapítója a kétnyelvű iskoláknak, s 1995-ben létrehozta a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetet. Kiemelt figyelmet szentelnek a tízezres magyar közösség anyanyelve, nemzeti tudata, tárgyi és szellemi öröksége megőrzésének, valamint az alkotmány által biztosított különjogok (pozitív diszkrimináció) gyakorlati életben történő megvalósításának. Ennek érdekében évtizedekig elhallgatott tényeket, kellemetlen igazságokat is kimondanak, mint 1993-ban, figyelmeztetve a szlovén nacionalizmus feléledésének veszélyes tüneteire, tiltakozva a kétnyelvű okiratok és ügykezelés megszüntetésére irányuló aláírás-gyűjtés ellen.⁷

A Muravidéki Magyar Önkormányzat alapszabályzatát 1999. július 12-én fogadták el.

Feladatai:

- szervezeteket és közintézményeket alapít, illetve társalapít,
- figyelemmel kíséri és ösztönzi a muravidéki magyar nemzeti közösség oktatásának-nevelésének fejlesztését, részt vesz a munka tervezésében és szervezésében, az oktatási-nevelési programok előkészítésében,
- ösztönzi és megszervezi a kulturális, a kutatási, a tájékoztatási, a könyvkiadási és a gazdasági tevékenységeket,
- erősíti az anyanemzettel, a kisebbségben élő magyar közösségekkel való kapcsolatokat,
- kapcsolatokat ápol az egyéb kisebbségekkel és a nemzetközi szervezetekkel,
- a törvény értelmében államhatásköri feladatokat is ellát.⁸

A szlovéniai magyarok – horvátországi társaikhoz hasonlóan – egy emberként támogatták a két köztársaság függetlenedését. Részben ezt honorálandó a két őslakos kisebbségnek, a magyarnak és az olaszoknak garantált képviselői helye van a 90 tagu ljubljana-i parlamentben. A külön nemzetiségi névjegyzékbe felvett magyaroknak és olaszoknak két voksuk van: mint szlovén állampolgárok szavaznak a politikai pártok jelöltjeire, és megválaszthatják saját képviselőjüket. Sajnálatos módon nincs hatékony együttműködés a magyar nemzetiségi önkormányzat és a képviselő között. Így például az önkormányzat nem állíthat képviselőjelöltet, csak a politikai pártok; a magyar jelöltek függetlenekként indulnak.

A két nemzetiségi képviselő nem egyszer a mérleg nyelvének szerepét játsza a jobb- és a baloldal parlamenti csatározásaiban. Ezt a kormányt alakító vagy buktató szerepet joggal kifogásolják a jobboldali nacionalista pártok, annál is inkább, mivel a magyar és az olasz képviselő sorozatosan a baloldallal szavaz.⁹ Ennek negatív következménye lehet a jobboldal kormányra kerülése esetén: már régóta hangoztatják, hogy meg kell nyírítani a nemzeti kisebbségek, s különösen a parlamenti képviselőik túlzott jogait.

A muravidéki magyarság több szempontból is egyedülálló, különleges helyzetet foglal el a Kárpát-medence magyar nemzeti közösségeinek sorában. Számában a legkisebb és – az ausztriai burgenlandi magyarság mellett – gazdaságilag, életkörülményeit tekintve a legjobb helyzetben van.

Hazájának már Szlovéniát érzi, s nem a magyar anyaországot.¹⁰ Különösen büszkék arra, hogy a „létező szocializmus” évtizedeiben, amikor nemcsak az utódállamokban, hanem Magyarországon is tiltották, vagy hamis analógiákkal¹¹ meghamisították március 15-ét, a Muravidéken szabadon, és eszmeiségét tisztán megőrizve és felmutatva emlékeztek meg legnagyobb nemzeti ünnepünkről. A nemzettudat, a magyar nemzettel és az anyaországgal való azonosulás megropant, meggyengült, de más formában bukkan elő. Egy ilyen kis közösség esetében a nemzeti azonosulás a kultúra terén valósul meg. A műkedvelő együttesek, táncsoportok, népdalkörök, citerazenekarok, szavaló, hímző- és fafaragó szak-

csoportok munkájában a magyarok 3–4%-a tevékenyen részt vesz – ez az arány messze a legmagasabb az összes magyar nemzeti közösségek között. (Összehasonlításként az egynyelvű területeken ez 1% alatt van!) Jelenleg 65–70 ilyen öntevékeny művészeti csoport, egyesület, iskolai szakkör működik. Munkájukat a már említett Muravidéki Magyar Művelődési Intézet fogja össze, szakmai és módszertani irányítással.¹²

Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a civil szféra ezeket a tevékenységi formákat nem tudná finanszírozni: működésüket a két államtól kapott támogatás teszi lehetővé. Szakintézményeik, mint a művelődési és a tájékoztatási intézetek, közszolgálati jelleggel működnek: 75–78%-ban szlovén, 10–12%-ban magyar állami költségvetésből tartják fenn magukat.

1984-ben több hetes terepmunkán vettünk részt a határ két oldalán, a csaknem tisztán szlovén Felsőszölnök/Gornji Senik-en Magyarországon, és a 75%-ban magyar Dobronakon/Dobrovnik Szlovéniában. Az utóbbi, akkor 2000, ma 1400 lakosú településen a kétnyelvű Petőfi Sándor Kulturális Egyesület működött, 110 taggal. Az egyesület munkájának nagy része a kétnyelvű iskola pedagógusainak a vállán nyugodott. Az akkori uralkodó jugoszláv ideológiának megfelelően „...az egyesület úgy hajtja végre programját – olvassuk az akkori helyzetismertetésben –, hogy abban mindkét nép kulturális tevékenysége egyenjogúan képviseltesse magát”. Az alábbi szakcsoportjai működtek:

- drámai: évente 1-1 darabot állítottak színpadra magyar és szlovén nyelven,
- szavalókör: magyar és szlovén versekkel léptek fel köztársasági, állami és emlékünnepeken,
- népi együttes, szlovén és magyar néptáncok előadása,
- irodalmi: magyar és “hazai” irodalmi művek színpadra vitele,
- kiállítási,
- bábjátészó.¹³

Az 1980-as évek végén 20 hasonló művelődési egyesület működött a vegyes lakosságú területen.

A közösségi élet egy tekintélyes része egyházi keretben zajlik. Ebből a szempontból azonosan rossz helyzetben van mindhárom történelmi egyház: nincs egyetlen magyar anyanyelvű és magyar érzésű katolikus, evangélikus és református lelkész, aki igehirdetésében, az iskolai hittanórákon, templomon kívüli, társadalmi tevékenységében a magyar nyelvet ápolná, a nemzettudatot erősítené. Mi több: az itteni magyarok 9/10-ének lelki otthont adó katolikus egyház nem járult hozzá a magyarországi hittankönyvek használatához azok „túl szentistváni” szellemisége miatt, így a katolikus hittanra járók a szlovén hittankönyvek magyar fordításából tanulnak majd.

A kis létszámú nemzeti közösség sok tekintetben megosztott. Mint említettük, korábban két „község”-hez tartoztak, a lendvaihoz és muraszombatihoz. A két

város évtizedek óta rivalizál egymással, legutóbb a két országot összekötő vasútvonal újjáépítésének kérdésében. A muravidéki magyarok döntő többsége Lendván és vonzáskörzetében él, 20 településen. A 90-es években lehetővé vált Dobronak (és Zsitkóc) önálló közigazgatási egységgé alakulása, elszakadva Lendvától. (Őri) Hodos és Kapornak többségében magyar evangélikus népessége is a közigazgatási önállóságot választotta. Nagyobb problémát jelent, hogy 4 magyar-lakta őrségi falu a szlovén Moravske Toplice/Morácfürdőhöz kapcsolódik, az egy Domonkosfa pedig Salovcihoz. Ez az északi, adminisztratív szempontból a magyar többségű tömbtől elválasztott, néhány száz fős magyar népesség (a Muraszombatba beköltözött további kétszázal) a szlovén többségű területi egységekben gazdaságilag és kulturálisan hátrányos helyzetben van a beruházásokat illetően, és nagyobb asszimilációs nyomás nehezedik rájuk.

Beszámolómat Göncz Lászlónak, a Művelődési Intézet igazgatójának lényegét láttató megállapításával zárhatjuk: „...A Muravidéken továbbra is legnagyobb probléma a magyar nyelv fokozatos térvesztése, amit – egyebek mellett – a többségi nemzet fejlettsége, a viszonylag kis lélekszámú kisebbség belső erőtlensége jelentősen serkent.¹⁴

Jegyzetek

¹ Bence Lajos: *Írott szóval a megmaradásért – A szlovéniai magyarság 1919—1989.* Lendva—Lendava, 1994. 2—23. o. o.

² Székely András B. beszélgetései Varga Sándorral. Szombathely, 1990. 75., 79., 83. o.

³ Kisebb járás, egy város/nagyobb település és vonzáskörzet.

⁴ *Magyarok és szlovének...* szerk. Arday L., Joó R., Tarján G. Budapest, 1987, I. k. 25. o.

⁵ Székely A. B. i. m. 82. o.

⁶ Statutáris-jogi, tájékoztatási, kulturális-vallási, oktatási, gazdasági mezőgazdasági.

⁷ „...Az eddig példás együttélés hangoztatása sokszor csupán politikai manipuláció volt, holott ténylegesen a magyarságot még mindig veszélyes elemnek, egykori elnyomónak tekintik a Mura-vidéken.” Közlemény a nyilvánossághoz. *Népújság*, 1993. okt. 29.

⁸ *Útkeresés és integráció – Válogatás a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumaiból, 1989–1999.* TLA Budapest, 2000. 631–632. o.

⁹ Ez történt a közelmúltban is a 45–45-ös patthelyzet miatt nem alakulhatott meg Bajuk jobbközép kormánya.

¹⁰ Egybehangzó vélekedések szerint, ha népszavazással dönthetnének, melyik országhoz kívánnak csatlakozni, 90–95%-uk Szlovéniát választaná.

¹¹ „Három tavasz”: 1848, 1919, 1945.

¹² „...Az Intézet alapvető tevékenysége a magyar nemzetiségi kultúra valamennyi formájának művelése, közvetítése és segítése, valamint a művelődési tevékenység szervezése... Külön figyelemmel segíti a nemzetiségileg vegyesen lakott területen működő, magyar jellegű tevékenységet ellátó művelődési egyesületek és egyéb művészeti, valamint irodalmi csoportok munkáját. ...Az Intézet ugyancsak együttműködik az illetékes állami szervekkel, intézményekkel”. *Útkeresés és integráció...* 627. o.

¹³ P. Beltram: A nemzetiség kulturális tevékenysége. In *Magyarok és szlovének.* 307—327. o..

¹⁴ Összmagyarság és muravidéki magyarság 1997-ben. In *Naptár – A szlovéniai magyarok évkönyve*, 1998.